

Saamelainen elämänmuoto muutoksessa

Saamelaiset elivät ennen toista maailmansotaa samaan tapaan kuin jokseenkin kaikkia kansat entisaikoina elivät – metsästäjinä, kalastajina ja keräilijöinä ja pienviljelijöinä toimeentulon äärirajalla. Ponnistelu hengissä pysymiseen ja jälkeläisten tuottamiseen riittävän ravintomäärän puristamiseksi fyysisestä ympäristöstä oli entisaikojen saamelaiselle elämän perushaaste.

Luonnonvaraisessa maailmassa eläneet saamelaiset kokivat luonnonmaailman vaikutuksen suoraan, välissä ei ollut sähköä, vesilaitosta, kylmäkalausteita, antibiootteja, autoja eikä muita tekniikan ihmeitä. Villieläimiä ei katseltu kirjoista, eikä eläintarhojen kaltereiden takaa; pedot saattoivat käydä kotieläinten ja lasten kimppuun. Sää ei ollut harmin aihe, jonka vaikutukset nykyään kumotaan sadevaatteilla ja keskuslämmityksellä; se oli kaikkea hallitseva arvaamattomasti käyttäytyvä voima, jonka oikut ratkaisivat ruuan riittävyden.

Entisajan saamelaiset sitä vastoin tiesivät, ettei luonto tarjoa tasaista turvaa. Siksi heillä suhde ympäristöön oli elintärkeä asia, sananmukaisesti elämän ja kuoleman kysymys. 1800-luvulla saamelaiset alkoivat uudisasukkaiden tapaan perustaa tiloja. Maanviljely ei syrjäyttänyt metsästystä eikä keräilyä suinkaan hetkessä; se syrjäytti nuo vanhemmat elinkeinot vähitellen lähinnä suuremman tuottavuuden ansiosta. Maatalous vaati enemmän työtä kuin metsästys tai keräily, mutta työn tuloksena oli kymmenkertainen tai jopa satakertainen elintarvikkeiden saannin lisäys hehtaaria kohti, mikä merkitsi sitä, että perheen tai heimon jäsenistä entistä harvemmat kuolivat aliravitsemukseen ja siihen liittyviin sairauksiin. Tämä ei ollut suinkaan mitätön asia, kun ihmiset aikaisemmin olivat eläneet kaiken aikaa nälkäkuoleman partaalla.

Maatalouden vallankumous on ollut huomattavin muutos ihmisen ja ympäristön suhteissa koko saamelaisten historian aikana. Sen toteuttaminen vaati laajojen maa-alueiden raivaamista viljelymaiksi ja se käynnisti saamelaisten vähittäisen kasvun. Ennen muuta se aiheutti suurisuuntaisia muutoksia saamelaisten sosiaalisissa suhteissa ja nämä muutokset taas ovat mahdollistaneet kaikki myöhemmin tapahtuneet tekniikan edistysaskeleet. Siirtyminen maatalouteen kannusti saamelaisia luopumaan menneisyyden vaeltelevasta elämäntavasta ja asettumaan aloilleen, ja tämä johti taas ensimmäisten kylien syntymiseen Lapissa vuosisatoja sitten. Se vei pohjaa metsästäjä-keräily-yhteisön kollektiiviselta yhteishengeltä.

Keskeinen asia tässä muutosprosessissa oli maatalouden kyky tuottaa elintarvikkeita enemmän kuin kullakin hetkellä tarvittiin, sillä koko yhteisön ei enää tarvinnut osallistua suoranaisesti ja yhteistoiminnassa kaikkien muiden kanssa ravinnon hankkimiseen; eräät yhteisön jäsenet saattoivat tehdä muuta

niin kauan kuin osa tuotetusta ylimääräisestä ravinnosta ohjattiin heidän tarpeittensa täyttämiseen.

Tämä työnjako mahdollisti saamelaisten ja lappalaisten ajattelun, luovuuden ja ongelmien ratkaisutaidon uudenlaisen kukoistuksen, joka lisäsi dramaattisesti heidän kykyä käsitellä luonnonmaailmaa ja hyödyntää sitä entistä tehokkaammin. Uusia teknisiä menettelytapoja ja välineitä alkoi ilmaantua paljon entistä tiheämpään tahtiin, edistysaskelia tapahtui nyt nopeaan tahtiin.

Lappalaisten ja saamelaisten elintaso alkoi kohota Lapissa merkittävästi 1800-luvun loppupuolella. Ruokaa saatiin yhä enemmän, kun maatalouskoneet ja tieteelliset viljelysmenetelmät tulivat käyttöön sekä jäähdytys- ja pakastustekniikka avuksi elintarvikkeiden varastointiin ja kuljetuksiin. Massatuotantoon perustuvan markkinatalouden kypsyminen veti runsaasti ihmisiä haja-asutusalueilta ja maatilataloudesta ja synnytti todellisia taajamia, jotka olivat taloudellisten mahdollisuuksien ja yhteiskunnallisen käymistilan keskuksia. Sähköistys antoi mahdollisuuden pitää aktiivisuuttaan yllä pimeänäkin vuorokauden aikana.

Millään muulla saamelaissukupolvella ei ole koskaan ollut niin helppoa ja puutteista vapaata elämää kuin nykyajan saamelaisella. Nykyisin tuskin ainutkaan saamelainen elää siten kuin hänen isovanhempansa. vuosikymmeniä sitten, mutta suurimman osan saamelaisten historian ajasta sellainen äärimmäinen köyhyys on koskettanut lähes kaikkea väestöä.

Jouni Kitti

Pitkäaikainen saamelaisparlamentaarikko